

személyiségek. Egyszer marosvásárhelyi írónkat látom tapsolni, másik alkalommal a Clevelandba származott mérnök honfitársunkat, megint máskor a kassai magyar oktatás egyik felelősét, aztán a kitűnő bukaresti rendezőt és az Unita munkatársát. Rendíthetetlenül zúg a taps. Két éve tart; mindannyi alkalommal premiéri emelkedettségben. Hajlonganak, eltűnnek, majd ismét megjelennek a játékosok. Egymás kezét fogják és mosolyognak. Most nincs sietőség és letudottság, netán a filmgyári taxi is várhat.

Mert mindannyiuknak ünnep van, ha a Csíksomlyói passiót játszhatják.

Széthúzó időben nézőtér és színpad kivételes együteműsége.

A Csíksomlyói passió emlékeztet.

Emlékeztet népi-nemzeti összetartozásunk időbeliségére. Előhívja bennünk jelenidejű sajtós és egyetemes emberi méltóságunkat: megszenvedettségünkben is felemelkedhetünk.

Úgy legyen még számos, játékra gyülekező esténben.

Azok a szép napok

SZÁZÉVES A SZEGEDI SZÍNHÁZ

Egy ideje azon kapom magamat, hogy kötelességből járok a szegedi színházba. Munkahelyi ártalom ez, vagy afféle múltó kedélytelenség? Gyakran visszakérdezek magamnak, s gyötör a válasz, hiszen az előbbi kétségtelen tényként rögzül belém, az utóbbi meg hovatovább tartós állapotnak tetszik, mivel ideig-óráig, sikeresebb előadások utóhatásaként múlandó csupán. Az alkalom, mi tollat ad kezembe e vívódások megfogalmazására — tiszteletet parancsol. Idén októberben százéves a szegedi színház. Pontosabban az épület, a bécsi *Fellner—Helmer* cég tervezete, típuspéldányai a Monarchia ízlését árasztják Pozsonytól Kecskeméten át Odesszáig. E tisztes évfordulóra fölkiáltójelet rajzol a ház, falai csupaszon merednek az égnek, hónaljukat munkagépek ritmikus kútágasmozgása csiklandozza, morzeábécé a nyilvánosságának: nagyszabású rekonstrukciót él át. Reinkarnációja elvajúdik. Idén akarták átadni, a centenáriumra, de hát ember tervez, építőipar végez — mármint kivitelezési munkálatokat. S miután eleve későn kezdtek hozzá — az 1979-ben indult úgynevezett tetőhéjazással 80 októberére készültek el —, jelenleg az a helyzet, hogy a kivitelező DÉLÉP vállalja az új határidőt, 1985. májusát, bár az a 265 és fél milliós szerződéses költség, amellyel nekiláttak, az ármozgások természetének ismeretében könnyen változhat, magyarán emelkedhet. Eleddig mindenesetre 70 és fél milliót építettek-bontottak rajta, s a legfőbb biztató, hogy jó ideje szemmel kíséri egy minisztériumi vezetési koordinációs bizottság. Számtottévo fejlemény egyelőre több nincs, a serény munkazaj hatásfokát változatlanul tompítja a látvány, ezért terjeng a városban szófia beszéd, és mert a szegediek végigmosolyogtak már egy kisebb kaliberű, alaposan elhúzódo épületátigazítást, a Kisszínházét. A jubileum így merengésre készítő inkább: idézgetik is Szegeden a régi szép időket, midőn nemcsak színház volt, hanem jeles társulatok is működtek benne. Mielőtt tehát vívódásaim permanens okait taglalnám, röviden a szegedi színjátszás történetéről — az alkalom szülte dokumentációs igény kapcsán.

Az első színelőadást 1723-ból jegyezték föl, tanárembernek, *Péchy Domokos*nak vezetésével, aki maga is írt drámákat. Akkor már birtokukban volt III. Károly 1719-ben kelt szabadelvele, hogy a város építhet színházat magának. A deszkaépitményt 1735-ben avatják, itt kezdi pályáját előbb színjátszóként majd szerzőként *Dugonics András*. *Kelemen László* társulata a századfordulón jár először erre, 1806-ban teljes évadot töltenek itt a kolozsvári *Wesselényi Miklósék*; *Déryné*, *Egressy Gábor*, *Szerdahelyi József* névéhez alkalmi vendégjátékok

fűződnek. 1848. március 15-ének híre két nappal később ér Szegedre, este félbeszakítják *Szigligeti* darabjának, a *Szökött katonának* előadását, hogy helyi költő, *Osztrovszky József* szavalja el a maga Talpra magyarját. Többször turnézik *Latabár Endre* majd *Molnár György* társulata, míg az első önálló színházépületet összeeszkábálják 1850-ben, a mai Hági ét terem helyén, a Pest—Szeged vasútépítkezés kimaradt anyagainak fölhasználásával. A mai épületet, Föllnerék igazi nagyszínházát, csak az 1879-es árvízvet követően, 1883-ban nyitják — idén év százada. S mit ad a sors? Víz után kitör a tűzvész, 1885. április 22-én. Három napig ég a színház. „Szerencsére” fizet a biztosító, s rekordidő alatt újjávarázsolják: 1886 októberében már játszik benne *Aradi Gerő* társulata. Ettől az időtől fonódik össze a szegedi színház és színjátszás története. A budapesti Népszínházból leköltözö *Makó Lajos* klasszikusok mellett párizsi és pesti újdonságokat is bemutat, majd pályázati rendszerrel próbálkoznak, a vezetőknek 3 évre adják ki, s mert a premierek alig 3—4 előadást érnek meg, igen sok darabot tűznek műsorra. A századforduló után *Janovich Jenő* honvédzenekart is szerződött, később Makó veje, *Almássy Endre* veszi át a színházat, melynek közönsége a tizes évek elején *Fedák Sáriban*, *Rátkay Mártonban*, *Hegedűs Gyulában* gyönyörködhet. A világháború idején konzorciumot vezetnek be, majd a rövid tanács hatalom itt még rövidebb virágzása *Juhász Gyulát* is a színházvezetésben találja. 1927-től a tanács veszi házikézelésbe a színházat, mely ebben az évadban 381 előadást tart, *Bilicsi Tivadar*, *Jávor Pál*, *Neményi Lili*, *Páger Antal*, *Rajz János* föléptével — érthető hát, hogy a bevételek végre fedezhették a kiadásokat. Szegeden rendez *Németh Antal*, tehetségét ragyogtatja *Ajtay Andor*, *Dayka Margit*, *Kiss Manyi*, *Kovács Károly*, *Peéry Piri*. A harmincas évek gazdasági válsága maga alá temeti a bontakozó operai életet is, a város visszavonja a házikézelést, megint konzorciumhoz folyamodnak, kell a pénz, híg, zenés bohózatokat játszanak. A zsidótörvények idején föloszlatják az állandó vidéki társulatokat; a frontszínház főrendezője *Both Béla*. 1944. október 11-én vonul be Szegedre a Vörös Hadserg, s a szovjet városparancsnok első kérdése: van-e színház, s ha igen, miért nem működik. Egy hét múltán előadást tartanak.

1945. augusztus 28-án az országban elsőként államosítják a Szegedi Nemzeti Színházat. Idekerül a kolozsvári színház díszlet-jelmeztára, technikai felszerelése — s zeneigazgatóként *Vaszy Viktor*, főrendezőnek *Abonyi Tivadar*. A színészi stáb élén *Petur Ilka*, *Deák Sándor*, *Rajz János* áll, 57 tagú zenekart szerződtetnek, 15 tagú balettet, 20 énekes szolistát: Kolozsvárról jön át *Szabady István*, *Hidy Franciska*, de itt kezdi tündökletes karrierjét *Simándy József* is. Hanem 1949-ben államosítják a többi színházat, „szétosztják” az igen erős szegedi társulatot, megszüntetik az operát. Az ötvenes években *Ádám Ottó* működése hoz vérkeringést, eljuttatja Peerjét *Ladányi Ferenc*, az opera újjáéledése *Rubányi Vilmos*, kiteljesedése pedig Vaszy Viktor nevéhez fűződik, aki ötvenhat után végképp Szegedre költözik... A színházban azóta, mondhatni máig, tartós és folyamatos sikerekre inkább csak az opera lehet büszke. Nem teljesen oktalanul, nem véletlenül. A karmester Vaszy erős egyénisége tudniillik színházvezetőként a zenei tagozatot fejlesztette szisztematikusan, s mivel látványos eredményeket produkált, elfogadottá vált, hogy mellettük amolyan mostohatestvér a próza. Ez az állapot nyomta rá bélyegét később azokra az évekre is, midőn Vaszy már visszavonult. Hiába hoztak prózaigazgatókat, Vaszytól ambiciózus fiatalember, *Pál Tamás* vette át a stafétabotot, aki idővel megkapta az egész színház vezetését is, imigyen „garantálva” a zenei részleg hegemoniáját a belső struktúrában. Mivel alapozta meg Vaszy a szegedi operakultúrát? Társulatépítéssel, műsorpolitikával. Stabil kórust, zenekart verbuvált, mely utóbbi megerősödven, 1969-től önálló szimfonikus együttesként vált ki a színházból, s látja el a város koncertéletét, operaelőadásait — míg egy kisebb zenekar ottmaradt a színházban operettekre, musicalekre. A szólistagárdából elég csupán *Vadas Kiss László*, *Moldován Stefánia*, *Szabó Miklós*, *Gregor József*, *Sinkó György*, *Karikó Teréz*, *Berdál Valéria*, *Turján Vilma*, *Gyimesi Kálmán* vagy *Réti Csaba* nevet említeni — többségük ma is a pályán van, nem egyik a pesti Operában. Amíg *Imre Zoltán* pályolgatta, szép reményekre jogosítón izmosodott a balett is, mely később elsorvadt. Műsorpolitikában három vasat tartott a tűzben Vaszy. Klasszikus értékeket fedezett föl,

s rendezett például országos bemutatót a *Nabuccónak*, *Idomeneónak*. Bátran színpadra vitte századunk szerzőit, *Prokofjev*et (Eljegyzés a kolostorban, Három narancs szerelmese), *Hindemith*et (Mathis, a festő), *Zikkert* (Bajazid bég), *von Einemet* (Danton halála, Az öreg hölgy látogatása), nem feledkezve meg a helyi komponistáról, *Vántus István*ról sem (A három vándor, Aranykoporsó). S miközben egy nagyobb, országos érdeklődés reflektorfényébe emelte a szegedi operát, széles repertoárt épített ki az irodalom alalműveiből, *Mozart*, *Verdi*, *Puccini*, *Wagner* közismert alkotásaiból.

Kész programot, társulatot kapott hát örökül a hetvenes évek derekára Pál Tamás, aki nagyjából a fenti ösvényeken haladt. További különlegességeket bányászott elő az olasz aranykorból, *Donizetti Anna Bolenáját*, *Verdi Giovanna Darcóját*; századunk terméséből a külföldön élő hazánkfia, *Kovach Andor Medeiáját*, majd *Szönyi Erzsébet Adáshibáját* mutatták be; az a bizonyos nagyrepertoár azonban megcsappant. Ma már havonta 5—6 előadást látni Szegeden, kevés a följújtás. Oka lehet, hogy az épületekonstrukció miatt a szomszédos moziból kialakított Zenés színház szűk színpadára kényszerülnek — a helyiséget nemigen akarja szokni a publikum sem, hisz hol filmet vetítenek, másszor operát, operettet játszanak benne. Ami pedig a prózai tagozat tartós válságát illeti, nagyjából onnan datálható tehát, hogy ötvenhat után az operajátszást fejlesztették. Amikor aztán kiütköztek az aránytalanságok, s mind sürgetőbbé vált a dráma erősítése, *Lendvay Ferenc* személyében rendező került a színház élére, aki mindjárt komoly prózai csapatot szerződtetett, *Nagy Attilával*, *Bicskey Károllyal*, *Medveczky Ilonával* és másokkal, mi több, olyan vendéjátékokra hegyezte ki az évadot, mint *Dayka Margité*, *Ajtay Andoré*, *Ráday Imréé*. Lendvay után *Giricz Máttyás* új, másfajta ízlést honosított meg a színházban. Kitarta a kapukat a kelet-európai drámák előtt (*Danek*, *Witkiewicz*, *Csehov*, *Bulgakov*, *Lunacsarszkij*), sikeres musicaleket mutatott be (*Popesztivál*, *La Mancha lovagja*), mindazonáltal a kezdeti buzgalom lelohadt, a közönség elszívárgott, feszültségek támadtak a színházon belül, de színház és egyetemi ifjúság között is, rivalizálás a *Paál István* vezette, fénykorát élő Egyetemi Színpaddal. S amikor az igazgatóváltás megint karmesternek, Pál Tamásnak kedvezett, már sejteni lehetett, a próza nemigen jut majd kettőről a háromra. Hiába próbálkozott *Léner Péter* főrendező után társulatfrissítéssel *Ruszt József*, s hozott egy teljes főiskolai osztályt Szegedre, a belső konfliktusok föloldatlanok maradtak — csapatával együtt Ruszt Zalaegerszegre távozott, színészek, műszakiak tartottak vele. Eközben pedig úgy állítottak a vezetés iránytűjén, hogy menedzserigazgatót neveztek ki, s némileg különválasztották a prózai és operai társulatot. Emennek élére *Sándor János* került, amott főzeneigazgatóként maradt Pál Tamás. A most lezárult évad végéig, mert Ruszt után ő is leköszönt kissé talmian csillogó címéről, s visszatért főállásban az Operaházba, hogy mellette külföldi meghívásainak is eleget tehessen, bár szegedi illetőségét (lakását, művészi kapcsolatait, föllépéseit) végérvényesen nem adta föl. Utódának azt az *Oberfrank Gézát* sikerült megnyerni, akivel valamikor együtt kezdek az Operában, s akinek pályája némileg hasonlóan hajlott el onnan — legutóbb a Fővárosi Operettszínházba. Az adott körülmények közepette ez a megoldás nemcsak fenyegető patthelyzetet hártott el, de művészi szempontokat tekintve sem nélkülözte azt a kontinuitásigényt, melyre Vaszy után szüksége támadt a szegedi operajátszásnak, s amelynek Pál inkább csak működésének második szakaszától felelhetett meg. Pál Tamásnak tudniillik — alkatánál, habitusánál fogva — jó ideig a Mozart-repertoár kiegészítése, följújtása kötötte le energiáit, s mellettük többnyire vígoperákban gondolkodott. Oberfrank viszont — múltjának ismeretében, a jelekből ítélhetően — éppen ahhoz a romantikus tartományhoz vonzódik, amelyre később Pál is ráállt, s még Vaszy hagyatékozott meghatározó örökségül a hazai vidék akkor kétségtelenül legerősebb társulatára. Az operajátszás tehát vélhetően jó kezekben marad, a folytonosság biztosítottnak látszik. Szemben a drámajátszással, mely változatlanul kilátástalannak tűnő küzdelmet folytat a prosperitásért. Helyzetét mi sem jellemzi hívebben: az elmúlt évad egyetlen igazi sikerét zenés kommersz hozta, *Maugham—Nádas—Szenes Imádok férjhez mennije*. A szegedi hagyományoktól, adottságoktól, miliőtől elvárható intellektuális, mélyebb művészi tartalmakat hordozó drámai műfajban csupán az

erdélyi *Kocsis István A korona aranyból van* című darabjának előadásait tetszett föl komolyabb művészi érték, ám ez is egy mellékszereplőkkel megspékelt-bővített monodrámaként *Papp Éva* személyes sikere inkább, s nem ansamble-tett.

A legutóbbi évad röntgenképe: bár valamennyi programban hirdetett bemutatóját megtartotta a próza, képtelen volt tartósan vonzónak maradni — az opera viszont éppen fordítva, terveit csak felerészben valósíthatta meg (*Stravinsky* és *Petrovics* egyfelvonásosaiból, *Bellini Puritánok*jából, *Bizet Gyöngyhalászok* című operájának színreviteléből nem lett semmi), ám a premierek (Puccini: *Manon Lescaut*, Verdi: *Don Carlos*) időnként, ha nem is egyenletes színvonalon, föl-fölragyogtatták a társulat immanens, szép képességeit. E sorok írója, mivel a városi napilapnál érdekelt, jó ideje böngészi kontrolléhesen a szegedi egyetemi újság választékos, merész lendülettel megírt recenzióit a helyi színelőadásokról, ahonnan több, de legalább két érdekes megfigyelést szűrt le. Egyfelől híven regisztrálják e beszámoló a távolságot, mi izlésben, igényben régóta érzékelhető, ám utóbb pattanásig feszült színház és egyetemi—főiskolai fiatalság között Szegeden. Másfelől meg összevetésre csábítanak ezek a láttelek a színház évadzáró társulati ülésein elhangzó önértékelésekkel vagy a tanács művelődésügyi osztályának „hivatalos” álláspontjaival (melyek persze nagyjából azonos dallamra készülnek) — a különbség köztük elképesztő. Mintha nem is ugyanazokról az előadásokról születnének. Jómagam hosszú évek keserveitől fertőzötten, kettős látástól gyötörtetve, unalomba fulladó esték kései utóhatásaképpen nem is igen tudok más, valamelyest objektívnek érezhető mércét állítani, mint aszerint ítélni a látottakról, megnézném-e ismét vagy sem. És öszintén szólva — pár operai órát leszámítva — ilyesfajta élmények nemigen rohantak meg. Ettől a fentemlített egykedvűség, kedélytelenség. Gyanítom, nem csupán személyes szeszély; átlengi, közönyben fűrésztli a város színházi közhangulatát. Ebből az intézményből kitűnően meg lehet élni, de lehetőségeihez fölőlni, a körötte ágyazódó urbanizáció esélyeit kihasználni, annak megfelelni, nincs elég képesség, tehetség, invenció. A bérlők száma a tavalyi mérsékeltébb évad óta további ezerrel csökkent (nincs egészen nyolcezer), s bár azt mondják, az úgynevezett statisztikai nézőszám emelkedett, egyetlen színház lévén a városban, ez a mutató túl aligha értékelhető, a publikumnak nincs választása, eszi vagy nem eszi, nem kap mást. Mi lelkesítsen, mi hozzon lázba? Az évforduló, hogy százéves az épület? Ünnepi köntöst még soká nem ölthet, akár csak pótlólag emlékezni e nevezetes születésnapról, s minthogy elhúzódik a színház művészi válsága is, sokan hervasztó mentőövprogramot dédelgetnek makacsul (mivel épkézláb egyéb nem akad): csak túlélni, valamiképpen kihúzni a nagyszínház elkészültéig, s majd akkor jöhet a látványos fejlesztés. A taktika részint kockázatos (betegséget eljegeni nem túl konstruktív terápia), részint pötyögős, ellentmondásos, kilóg a lóláb. A prózának ugyanis van otthona. A Kisszínház falai között márkás társulat dolgozhatna — átvészelné valója inkább az operának lenne, de arra kevesebb a panasz, győzi hősiezen. Ami leginkább elszomorító, hogy tevőleges próbálkozások, pontosabban minőségorientáció helyett hivatkozási alapokra, kifogásokra hangolódott Szegeden a színházfakasztó hajlam. Látványos jele, hogy a próza gondjai régóta változatlanok. Nincsenek jelentékeny színészek, rendezők, arcképes műhely. Fölborult a belső művészi értékrend, a harmadik vonal másodiknak lépett előre, a második jelenti az élbolyt, karakterszínészek játszanak abszolút főszerepeket, különben nem lehetne kiosztani darabokat. S ha még fiatal tehetségekről lenne szó; a törzsgárda lényegében régóta nélkülözi a vérátömlesztést, frissítést, tranzitművészek kötődnek Szegedhez ideig-óráig, miközben a derékhad java fogyatkozik. Ruszt József távozását nem sikerült kiheverni, mivel csapatostul történt, művészek, műszakiak indultak vele Zalába, az elmúlt évadra szerződöttségű színészek közül a jobbakk továbbálltak, de 19 esztendő után „bedobta a törülközőt” *Barta Mária*, a társulat egyetlen Érdekes művésze is, s még jó páran. Ezért érthetetlen a legutóbbi évadzárón hangoztatott helyzetjelentés: „sikerült megállítani a társulat zuhanórepülését”. A vezetés átszervezésének számottevő haszna mindössze a zilált műszaki és szociális állapotok rendezésén látszik. Egyenesbe hozták a kiszolgáló műhelyek dolgát, színészlakásokat újítottak föl, hangosabb-színesebb a reklám, a színház közönségszervezése, mégha ez utóbbi igazából adós az

eredményekkel (persze nem rajta múlik csupán). Ebben a helyzetben valóban nincs egyéb művészi esély, prognózis, a tűrhető vegetációnál. Az új konstrukció most a prózai és az operai részleg fokozatos elkülönítésén, szétválasztásán munkál. Holott ily konstellációban, hogy nincsenek katonák, a csapatok integrálását kívánná a logika. Függetlenített tagozatok létrehozására akkor lehetett (volna) gondolni, amikor erre feltételek alakultak ki, sajátos profilú műhelyek körvonalazódtak — legutóbb például Ruszt másfél éves működése során. Amint ez a lehetőség megszűnt, s hasonlóan karakteres, színházteremtő, rendezőket-színészeket magához bolydító, táborba szólító egyéniségre, művészeti vezetőre nem sikerült lelni, ez a szerkezet merő formai vázzá csupaszodott, így aztán megint lehet varrni gombhoz a kabátot. Csöndes vigasz: legalább gomb van már...

NIKOLÉNYI ISTVÁN

A NAGYMAMAI HÁZ, AHOL KORMOS ISTVÁN NEVELKEDETT